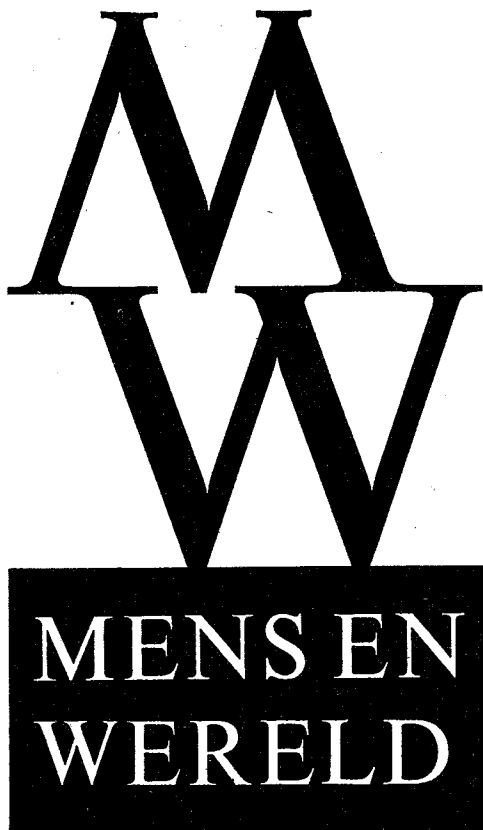

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Versijnt om de veertien dagen

**23ste jaargang nummer 6
16 maart 1968**

Hoofredacteur: dr. A. L. Constandse

Redactieraad:

**mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt
Corstius, H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof**

**Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641**

**Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht**

Advertentietarieven op aanvraag

**Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 9,50,
overige landen f 12,-**

Losse nummers f 0,50

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

P. Krug: De bittere waarheid (pag. 3)

R. de la Rie: Prentbriefkaarten en nog wat (pag. 4)

**E. van der Reijden: Waarheen na de lagere school? (4)
(Pag. 5)**

B. Stroman: Studententoneel (pag. 6)

Reactie in naam van de waarheid

MET het woord waarheid, zo veelvuldig gebruikt, zou men eigenlijk uitermate voorzichtig moeten omgaan. Steeds nog overweegt immers, bij het bezigen van deze term, de gedachte dat er een volstrekte zekerheid zou zijn, een eeuwige en onveranderlijke stelligheid. In deze zin is waarheid meestal het monopolie van een bepaalde groep, die probeert haar aan de mensheid op te leggen. Soms beweert zo'n kwasi-elite, dat zij in het bezit is van een aantal stellingen, die haar zijn overgeleverd door het voorgelacht. Aan deze voorouders zou dan op bovennatuurlijke en bovemenselijke wijze de enig juiste waarheid zijn geopenbaard. Soms ook wordt een beroep gedaan op de geschiedenis of op een zogenaamde wetenschap, om anderen te dwingen tot 'geloven op gezag'. Dit deden bijvoorbeeld de nationaal-socialisten met hun rassentheorie. Er zijn voorts totalitaire politieke systemen, die beweren te weten wat goed is voor alle mensen, en die aan zulk een 'waarheid' hun dictatoriale gezag ontleenen.

Wanneer men ziet, hoezeer het woord waarheid wordt aangewend om normale menselijke vrijheden te vernietigen, dan kan men niet voorzichtig genoeg zijn met het gebruik ervan. We wenden de term achteloos aan, wanneer we bedoelen: een feit, een realiteit, een objectieve (algemeen-geldende) ervaring. In zo'n geval echter is er geen sprake van een absolute, onveranderlijke zekerheid. De dusgenaamde wetenschappelijke wetten bijvoorbeeld zijn hypothesen, stellingen waarvan men uitgaat, ontleend aan de kennis waarover men op een bepaald ogenblik beschikt. Zulke 'natuurwetten' blijken dan voorlopig toe te passen in de praktijk en de techniek. Maar zij hebben geen eeuwige geldigheid. We weten dat zij straks herzien en verbeterd zullen worden. De wetenschap is niet dogmatisch, zij is experimenteel, dus gebaseerd op zich steeds uitbreidende ervaringen en proefnemingen.

ER is geen heilig gezag. Alles mag onderworpen worden aan kritiek, getoetst worden op zijn waarde, alles moet zich rechtvaardigen (juist dus het gezag zelf!) in een veranderende wereld. Stellingen van het jaar nul

worden onderworpen aan redelijk en wetenschappelijk onderzoek. En hoe zou men dan een uitzondering kunnen maken voor de theologie? In de katholieke kerk, zo weten wij, zijn nu oude dogma's en 'geloofswaarden' in de maastroom terecht gekomen, met name kwesties zoals Christus' maagdelijke geboorte, de erfzonde, het leven hierna, de voorrechten van de paus en de geboortenregeling. En wat doet de reactie? Zij beroept zich op 'de waarheid', die haar onveranderlijk zou zijn overgeleverd door het voorgelacht. In dit verband is het goed, nog eens te herinneren aan de twisten omtrent de nieuwe katholieke catechismus. Deze zou volgens de conservatieven een aantal dwalingen bevatten. Nu is het Vaticaan gealarmeerd en in het geweer gekomen, en het heeft in februari twee theologen als 'opzichters' en censoren naar Nederland gestuurd.

Hier te lande is de rechtse stroming in de kerk aangemoedigd door katholieken, die zich schaarden rond het tijdschrift Confrontatie. De groep heeft in een advertentie van een pagina in de Volkskrant (3 februari) aangespoord tot rebellie tegen de vooruitstrevende redacteurs van de nieuwe catechismus, en zich beroepen op het Vaticaan. Dit heeft, zo leest men, zijn goedkeuring aan dit nieuwe document onthouden. Verlangd wordt dat de bezwaren van Rome bekend worden gemaakt. Een commissie van kardinalen, zo heet het, heeft veranderingen geëist. En aan de Nederlandse bisschoppen wordt verweten, dat dezen achter de redacteurs van de nieuwe catechismus staan. Dit is trouwens bevestigd door een der redacteurs, Dr. G. Mulders. Hij wilde niet praten met de afgezanten van het Vaticaan, omdat hij de verlangde wijzigingen 'naar eer en geweten niet kon onderschrijven.'

MEN had dus te doen met een der vele gevallen van pogingen, een zogenaamd gewijzigd gezag aan te wenden om bepaalde 'waarheden' op te leggen. Deze kwestie, op zichzelf belangwekkend, werd nog interessanter

(Vervolg op pag. 7)

KRITISCH ALLERLEI

Pastoor Miedema

PASTOOR Miedema uit Schaesberg ligt overhoop met de geestelijke autoriteiten van zijn bisdom. Hij heeft eigen opvattingen over de aard van de kerkdienst, hij liet voor doop, huwelijksvoltrekking enz. weinig of niets betalen en kwam in conflict met collega's en met de bisschop. Niet echter met zijn parochianen, die hem wilden behouden. De kerkelijke overheid zegde hem aan, dat hij vóór 20 februari ontslag moest nemen en dan een andere functie zou krijgen, of anders zou worden ontslagen. De pastoor stelde dat hij in dienst stond van zijn parochie en deze wilde hem houden: met 2617 stemmen voor, 3 tegen en 72 onthoudingen. De parochieraad schreef aan de bisschop, zich te zullen verzetten tegen het ontslaan van pastoor Miedema: 'Voor ons is een kerkstructuur, welke op onchristelijke gronden zulk een besluit zou nemen, niet aanvaardbaar en wij zullen met kracht tot het uiterste hiertegen blijven protesteren.' Dit mocht inderdaad worden genoemd: een stukje protestantisme.

Welsprekend

DE calvinistische minister Roolvink is verantwoordelijk voor de omvang van het ouderdomspensioen en de daarop rustende 'loonbelasting'. Wie verscheidene dagbladen leest kan daaruit een fleurige bloemlezing maken van verwijten aan het adres van de minister, die er heel slecht afkomt in vergelijking met vader Drees. Zijn hoge salaris wordt vergeleken met een AOW-uitkering: 'Waar staat in de bijbel, zo vraag ik minister Roolvink, dat de ene mens zeventien maal méér mag verdienen dan de andere?' Of dit: 'Thans lijkt hij veel op Alva, die de minst draagkrachtigen de tiende penning oplegde.' En een derde: 'Minister Roolvink zou ik de raad willen geven zijn nachtmerrrie de kop in te drukken, alvorens hij ons een rib uit het lijf draait.' In zulke dingen wordt ons volk welsprekend.

Gescheiden

OOK de gescheiden vrouwen hebben hun bond, en deze heeft een adres gericht aan de regering ter toelichting van een aantal wensen inzake alimentatie. De vaststelling daarvan wordt overwegend in het nadeel genoemd van de gescheiden vrouw 'van wie maar al te vaak wordt verwacht dat zij door arbeid zal kunnen voorzien in de suppletie van de onvoldoende alimentatie voor haarzelf en de kinderen.' En vandaar: 'Het lijkt ons redelijk dat ook de (meestal jongere) tweede vrouw door arbeid helpt te voorzien in de suppletie

van de voor twee gezinnen onvoldoende inkomsten van de gescheiden man. Zij toch aanvaardde vrijwillig de consequenties van het trouwen met een man met alimentatieverplichtingen.' Gevraagd wordt een 'waardevaste alimentatie', die geregeld en evenredig zou stijgen met bijvoorbeeld de AOW-uitkering, zonder dat daarover telkens geprocedeerd zou moeten worden. Maar deze hele materie moet 'op de helling' en het is goed dat de rechter geval voor geval kijkt.

Emancipatie?

INTUSSEN heeft de Franse sociologe Evelyne Sullerot in Amsterdam gesproken over de problemen van de werkende vrouw, naar aanleiding ook van haar boek 'De vrouw van morgen'. Zij zei: 'Ik bevind mij op het ogenblik in het land waar het percentage werkende vrouwen het laagste is van heel Europa.' In de discussie werd opgemerkt: 'De Nederlandse vrouw breekt in vele gevallen haar studie af om te trouwen en is veel minder dan haar buitenlandse zusters geneigd deze studie of opleiding te hervatten op latere leeftijd.' De spreker zei: 'Na de geboorte van haar laatste kind heeft een vrouw nog zo'n veertig jaar te leven: wat doet zij met die lange, vaak zo vitale periode? In Zweden wordt een actie gevoerd voor een vijf-urige werkdag voor vrouwen boven veertig jaar.' Zij pleitte voor meer crèches en betere kleuterscholen, opdat de vrouwen meer gelegenheid hebben haar brood te verdienen.

Sex-week

ER gaat geen week voorbij zonder bekendmaking van indrukwekkende oordelen over het seksuele gedrag van de mens. De secretaris van de Britse Nationale Raad voor huwelijksadvies heeft gezegd: 'Wij worden er toe opgevoed fysieke contacten zoveel mogelijk te vermijden, tenminste tot aan het huwelijk.' Dan echter wordt het ook niet gemakkelijker, getuige de minister van opvoeding van Maleisië: 'Het is mijn taak, ongevallen in bed te voorkomen', zo zei hij. Hij is namelijk voorzitter van de staatscommissie voor geboortenbeperking. 'Ik wil de bevolking er tegen waarschuwen, dat er meer ongelukken gebeuren in bed dan op straat.' Tenslotte meningen over het 'realistische' boek Fanny Hill, overal voorwerp van processen wegens 'pornografie'. De Berlijnse professor W. Emrich: 'Fanny Hill is een ideale gids in de huwelijksnacht.' En de Münchener officier van justitie Habersack: 'Fanny Hill is gevaarlijk voor de gezondheid van oude heren.'

Zagreb

DE Joegoslavische stad Zagreb, tweede des lands, is in het internationale nieuws gekomen. In het land van Tito is de wettelijke mogelijkheid tot abortus zeer ruim. Die mogelijkheid was in Zagreb nu ook opengesteld voor buitenlandse vrouwen, mits zij binnen de eerste drie maanden der zwangerschap waren. De toeristenbond maakte er zelfs reclame voor onder de naam 'gezondheidstoerisme'. De operatie en de naverpleging kosten f 360,-. Maar de ruchtbaarheid, die aan deze zaak was gegeven, evenals de toeloop, brachten de Joegoslavische regering er toe in februari in te grijpen: zij verbood het genoemde ziekenhuis buitenlandse vrouwen te behandelen totdat het parlement zich over de kwestie had uitgesproken. Van de vele in Zagreb aanwezige vrouwen uit den vreemde (niet zelden wanhopig) vond een deel toch nog particuliere artsen bereid hen te helpen. Intussen wordt het probleem overal urgent.

Homofiel

IN de Libertijn, humanistisch jeugd- en jongerenblad, vonden wij een ontboezeming van een homofiele jongeman. Wij ontleen daaraan: 'Allereerst wil ik vaststellen dat het mij – en met mij wel de meeste homo's – niets kan schelen hoe homofilie ontstaat. Er is alleen maar een bewustworden: 'Ik ben zo.' En dan moet je ermee leven. Hoe doe je dat? Je raakt verliefd op een jongen. En dan verder? Wel, net zoals bij een jongen en een meisje. Tot op zekere hoogte dan. Want al gauw bemoeit de 'buitenwacht' zich met de verliefde jongens. Dat is dan de eerste klap in het gezicht van de jonge homofiel, die zich er niet van bewust is dat homofilie 'smerig' is. Hijervaart het helemaal niet als smerig! Integendeel! Maar omdat het hem al gauw wordt bijgebracht dat hij

een 'flikker' is, gaat hij aan zijn eigen liefde-voor-de-ander twijfelen. 'Zou het inderdaad niet deugen?' Dan zoekt hij contact met meisjes. Doch dat loopt uiteraard uit op een grandioze mislukking. Dit herhaalt zich enige malen, z'n schuldcomplex wordt almaar groter, omdat hij telkens weer voor het voldongen feit wordt geplaatst alleen van jongens te houden. Uiteindelijk zoekt hij geen contact meer met meisjes. Het is tóch zinloos. Vóór het echter zover is dat hij zichzelf opnieuw aanvaard heeft als seksueel-anders-zijnde, zijn er vaak zeer vele jaren voorbij gegaan. In die periode zal hij bij Van den Aardweg ongetwijfeld een hoge 'dwangneurosescore' behalen!'

Voorlichting

IN Volksonderwijs vonden wij een pleidooi voor seksuele voorlichting in nauw contact met de ouders. 'In de vaste Commissie voor Sociale Zaken kwam o.a. aan de orde de seksuele voorlichting op school. Minister Roolvink verklaarde duidelijk een tegenstander te zijn van het opnemen van genoemde voorlichting als een vak in het lesprogramma van de lagere school. Bovendien vindt hij dat de overheid zich van deze voorlichting heeft te onthouden. Wel zou de overheid mogelijkheden kunnen scheppen voorlichting te laten verstrekken op verlangen van de ouders. Vooral bij het bijzonder onderwijs – scholen die uitgaan van verenigingen van ouders – ziet hij daarvoor wel ruimte. Hoe dat op openbare scholen zou moeten, daarover liet hij zich niet duidelijk uit. Daarom deze vraag aan de minister: Waarom hier met geen woord gesproken over de oudercommissies, de ouderraden en schoolraden bij het openbaar onderwijs? Die zijn er toch echt voor om de verlangens van de ouders steun te geven. Ook op dit gebied. Dat had de minister kunnen weten.'

Seizoen

*In het herfstige land geven de houten armen
van de waterputten mij van ver een teken.
Zij roepen mij. De wolken buigen in hun witte pijen
over de uren die zwaar zijn van warmte.*

*Ik wil in het vlees van de dag bijten,
de wijn van de nacht wil ik drinken,
de maan meenemen tussen de meloenen in mijn mand,
sterren als graankorrels van de hemel plukken
laten glijden van mijn linker in mijn rechterhand.*

*Ik wil de geuren van dit jaargetij verspreiden
die in de druif en in de perzik zijn verborgen.*

*Vruchten die in de ruimte hangen om geplukt te worden
geplet in de zeef van de tijd voor ons allen,
voor het leven van allen en niet voor de dood.*

ION HOREA

(Uit: 'Werk uit Roemenië' – Uitg. Manteau, Brussel.)

De bittere waarheid

'DE bittere waarheid' is de titel van het volgende sprookje van Lew Tolstoj. 'Het gebeurde eens, dat de waarheid op haar weg door dorpen en steden een schaar kinderen zag, die om een sprookjesboek zaten en veel genoeg beleefden aan de prinsessen, reuzen en kabouters.

'Dat zijn toch alleen maar leugens die in dat boek staan,' zei de waarheid. En plotseling was het met de vreugde van de kinderen gedaan. De waarheid ging verder en kwam op een jaarmarkt. Hier had een jonge man aan het rad van fortuna juist een prachtige, glanzende ring gewonnen en nu wilde hij deze zijn geliefde aan de vinger steken. 'De ring is van koper,' verklaarde de waarheid koel, 'en nog geen tien kopeken waard!'. Toen vond ook de vreugde van de beide geliefden plotseling een einde.

De waarheid ging verder en trof een kind aan, een mismaakt, scheefgegroeid schepseltje, zwak en ellendig.

'Jij arm kind,' zei de waarheid medelijdend, 'wat een grote bochel moet jij dragen...'

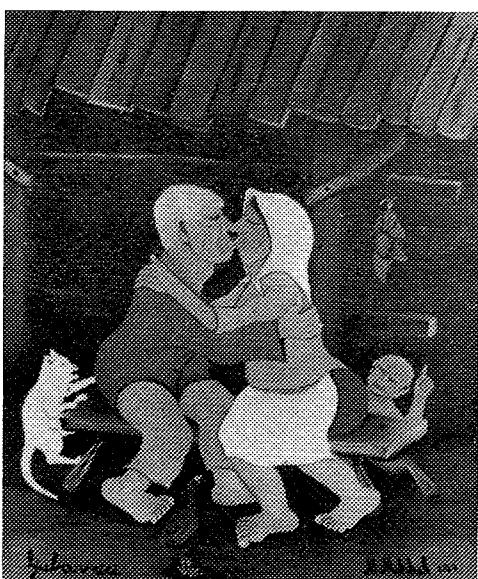
'Ja, maar daarin zijn een paar vleugels verborgen,' verklaarde het gebrekkige kind met stralende ogen, 'prachtige gouden vleugels, zoals engelen ze dragen. Dat heeft mijn moeder mij verteld.' Toen wendde de waarheid zich af en vervolgde haar weg.

Kort en kernachtig heeft de denker van Jasnaja Poljana in deze parabel de spanning verbeeld, die er bestaat tussen droom en werkelijkheid. Tolstoj zelf heeft zijn dromen gekend en getracht deze in het tsaristische Rusland tot werkelijkheid te brengen. Men denke aan zijn strijd tegen doodstraf en oorlog, zijn ijveren voor godsdienstvrijheid, zijn nieuwe pedagogiek en zijn volksscholen, zijn verzet tegen allerlei vormen van slavernij. Maar de spanning tussen droom én werkelijkheid én tussen droom en daad blééf, wat bij Tolstoj zelfs tot innerlijke conflicten leidde. Dit vermindert de waarde van vele van zijn ideeën nauwelijks. De droom laat zich zelden volledig verwerkelijken, zoals ook de geschiedenis van velerlei utopieën leert. De spanning tussen droom en werkelijkheid betekent niet altijd, dat de droom niet te realiseren valt. Soms echter – zoals ook in deze parabel – is de tegenstelling tussen droom en realiteit absoluut. De heerschappij van de een betekent de vernietiging van de ander.

De waarheid is vaak onverbiddelijk en ongevoelig. Zij stoort zich niet aan de menselijke sentimenten, aan hoop en verwachting. Maar de 'bittere' waarheid kan ook bevrijdend en verhelderend werken, waar zij illusies en schone schijn ontmaskert. Welke waarde had de liefde van de twee jonge mensen in Tolstoj's sprookje wanneer deze afhankelijk was van de waarde van de ring?

HET verhaal, het sprookje, kan soms juist de 'bittere' waarheid dienen, voorzover het de schone schijn, de leugen en het vooroordeel ontmaskert. Zo zag Voltaire de functie van het verhaal, toen hij in zijn 'Candide' terecht de draak stak met hen, die meenden, dat wij leven in de 'beste der mogelijke werelden'. Ook Voltaire streefde naar wat men noemt 'ontmythologisering'.

De humanist zal deze tendentie steunen en versterken. Hij weet, dat wetenschap en wijsbegeerte hun weg gaan zonder zich door individuele verlangens en overwegingen te laten stuiten. Hij weet, dat te veel dromen vergeefs werden gedroomd en niet bestand bleken tegen de onverbiddelijke werkelijkheid. Maar hij weet óók, dat er soms uitzonderlijke omstandigheden zijn, waarin de 'waarheid' moet worden verzwegen,

Martin Mehkek: Idylle

omdat spreken in strijd zou zijn met onze ethische normen of onze gewone menselijkheid. In intieme menselijke relaties (b.v. bij een ernstig ziektegeval) kan het soms beter zijn de 'bittere waarheid' niet onnodig uit te spreken. Ook een kind zal de 'waarheid' niet altijd kunnen verwerken of verdragen. In Tolstoj's verhaal vernietigde de volwassen 'waarheid' de droomwereld van de kinderen. Het is duidelijk, dat de sprookjeswereld voor het kind een eigen, unieke waarde heeft (Wie denkt hier niet ook aan Van Eeden's 'Kleine Johannes'?).

Deze te vernietigen kan méér schade toebrengen aan de psyche van het kind dan de volwassene vermoedt. Men vergeet bovendien niet, dat het kind, waar het zijn eigen kleine wereld betreft, vaak zeer duidelijk het onderscheid ziet tussen droom en realiteit. En heeft ook de kunst, die 'slechts' een droom is, geen eigen waarde?

Soms kan de waarheid zelfs on-menselijk zijn. Dit zijn echter altijd exceptionele gevallen. Het sprookje van Tolstoj is even veelzeggend als uitzonderlijk. Maar het laat ons ook zien hoe soms waarheidsdrang moet wijken voor verantwoordelijkheidsbesef of menselijkheid.

P. KRUG

Oosterse wijsheid

Sommige lieden beweren: 'God is rechtvaardig. Hij heeft de mensen lief die het rechte pad bewandelen.' Wij mogen zeggen dat Poji en Hsue Tsji mensen waren die het rechte pad bewandelden, nietwaar? Zij waren mannen met een zeer sterk karakter en strenge beginselen, maar zij stierven van honger. Daarenboven: van de zeventig leerlingen van Kon Foe-tse was het Jen Huc die de hoogste lof van de meester verwierf omdat hem de leer zo lief was. Niettemin bleef Jen Huei altijd arm, at grof voedsel zonder te klagen en stierf jong. Is dat de manier, waarop God de goede mensen bemint? Anderszids: zie eens hoe de beruchte bandiet Tsjih onschuldigen doodde, mensenlever at en met zijn duizenden bendeleden op een vreselijke manier moordend en brandend het land afstroopte. Hij stierf een natuurlijke dood op hoge ouderdom. Wat deed hij dan wel om dit te verdienen? (Soe Ma-tsjen).

Het is weer voorbij, De Cultuur. Hier thuis halen we verlicht adem en als we een vlag hadden, staken we hem uit. Natuurlijk heb ik niet echt iets tegen de cultuur, maar de bijverschijnselen zijn wel eens zenuwslopend.

't Kwam vrij plotseling over ons: de M.M.S., waar twee van onze dochters op gaan, zou een schoolfestival geven en, alsof 't besmettelijk was, het gymnasium, waar onze jongste in de eerste klas zit, zou een culturele week organiseren. Daar is niets tegen, dat moet je toejuichen, maar wat betekent dat. Wat is cultuur in deze gevallen?

Cultuur is cabaret. Daar deed de oudste aan mee: 'Vanavond kom ik niet thuis eten, mam, want we zijn bij Margriet, wrange teksten schrijven!'

't Bleef niet in 't wrange, er kwamen ook liedjes bij, die we op 't laatst wel konden dromen. Cultuur is ook: de hele klas herscheppen in een huiskamer anno 1930. Al m'n kasten overhoop, op zoek naar 'van die fijne ouderwetse dingen'. Steeds liepen er hier figuren rond, in lange soepjurken, met onmogelijke rode koontjes en vuurrode hartenmondjes. Overal zwierven krulspelden, want de haren moesten in Bonnie en Clyde stijl gekruld worden en 't hele huis rook door-dringend naar de haarlak, want die krullen zakten steeds uit. Dat was De Cultuur van dochter nummer twee.

De gymnasiaste moest, samen met een klasgenote, een zelfgemaakt toneelstukje opvoeren in de aula, voor de hele school. 'M.G. de G.' heette het en wekenlang hebben we gegist, wat die letters nu eigenlijk betekenden. 't Bleek 'Mint Gij de Graaf' te zijn, met onze dochter in de rol van gravin, die steeds maar aanbidders afwees. Rillend van de zenuwen liep ze rond, met een afgedankte pruik van een etalagepop van de Bijenkorf op 't hoofd en koolzwart omrande ogen. Cultuur is ook: je schoenen plotseling zwart moeten verven. Een vriendin zal dan alvast wel even 't flesje schudden, maar heeft niet, in de gaten, dat het dopje al loszit: overal zwarte vlekken, die nooit meer helemaal weggaan. Niet thuis komen eten, hadden we al, maar met een heel stel in de keuken boterhammen klaarmaken en dan in grote haast weghollen voor repetities en uitvoeringen, moeder met een enorme troep achterlatend, hoorde er ook nog bij. Ook in de cultuur schijnen er apostelen en martelaren te zijn.

Om, na al die weken van achter de coulissen kijken, ook eens te zien, waartoe het allemaal geleid had, zijn mijn man en ik 's zaterdags-avonds naar de M.M.S. gegaan. Even rondlopen, dachten we, dan weer weg, maar dat kwam anders uit. Met stijgende verbazing en bewondering sleepten we ons op 't laatst voort, van 't ene lokaal naar 't andere. Ik had geen benen meer, maar 't was allemaal zo enig, dat we 't gewoon zonde vonden om naar huis te gaan. Er was van alles. Wat die kinderen gepresteerd hebben is onvoorstelbaar. Maar nu ben ik moe, doodmoe, want bij De Cultuur hoorde ook: iedere avond laat voor 't raam staan: 'Waar blijven ze nou, 't is alwéér bij twaalfen!' En dan woedend uitroepen: 'Als je maar weet, dat je de rest van de week geen deur meer uitkomt!' Loze kreten van een Cultuurbarbaar.

Nu is 't weer voorbij. De Cultuur is weer van ons geweken, de rust is weergekeerd. Alleen de zwarte vlekken blijven.

Prentbriefkaarten en nog wat

Een nieuwe Staring in de Achterhoek?

Hij woont in de buurt van Lochem, hij houdt van de Achterhoek, van de natuur, van de sfeer, van het land, heeft toch wel eens verder gekeken dan de enge grenzen die IJssel en Berkel daaraan stellen; er lijkt dus wel aanleiding te bestaan de Barchemse bard Jan F. de Zanger met zijn illustere voorganger Staring te vergelijken. Zo'n vergelijking van twee dichters die op het eerste gezicht niet zo veel meer met elkaar gemeen hebben dan hun woonplaats, kan wel eens verrassingen opleveren. Want het blijft niet bij die natuur, die omgeving:

*'Kijk es papa
zegt mijn dochtertje
nu speelt de zon buiten
en de bomen dansen*

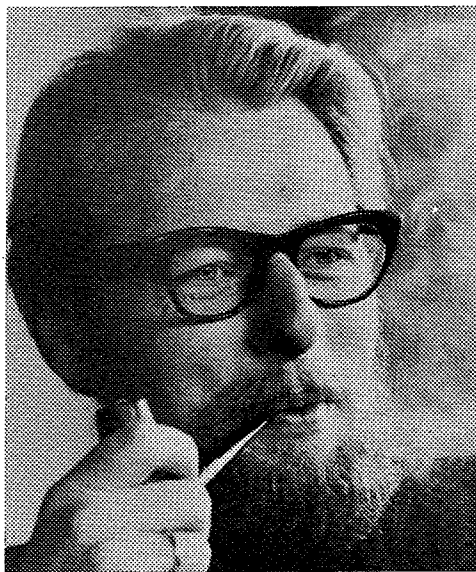
*mag ik mijn jasje aan
en bij de bloemen spelen?'*

Liefde voor kinderen heeft De Zanger met Staring gemeen, liefde voor zijn medemens in het algemeen, en misschien zelfs dat wat je met een onplezierig woord de kleinheid van dat alles kunt noemen, of met een prettiger term de intimiteit. Want ook De Zanger is nergens een hemelbestormer; hij bekijkt de wereld met een soortgelijke ironie als zijn negentiende-eeuwse streekgenoot, altijd geïnteresseerd, soms vermaakt, soms onaangenaam getroffen of zelfs diep onthutst, maar zelden met een vlammend protest tegen het onrecht, tegen de onmenselijkheid die hij waarneemt.

MAAR goed, genoeg vergelijking, want je kunt De Zanger moeilijk een epigoon noemen van iemand die al ruim honderd jaar dood is. Hij mist trouwens het humoristische, soms ietwat boertige van de grote landedelman. En ja, zo is het nu eenmaal, edellieden komen zoveel niet meer voor in de twintigste eeuw, zelfs niet in de verre Achterhoek. De Zanger behoort tot wat men de post-experimentelen zou kunnen noemen, wat voor de lezer betekent, dat hij te maken krijgt met al op het eerste gezicht verstaanbare poëzie. Het is geen dichtkunst volgens ingewikkelde schema's of met diepe voor de leek onbegrijpelijke gronden, maar een onmiddellijk aansprekende tekst, zoals we die bij verscheidene dichters van omstreeks 1960 aantreffen. De Zanger is de dichter van, en met, het gewone woord. Zijn werk behoort (wat mij betreft gelukkig) nog niet tot de anti-kunst, de anti-poëzie, zoals we die wel vinden bij Buddingh' en de zijnen. Al levert dat natuurlijk wel eens leuke effecten op, de ontkenning van de poëzie als kunst kan ik moeilijk zien als een bijdrage tot de instandhouding en verdieping ervan.

De Zanger wil zelfs wel eens poëzie schrijven, die weemoedig, romantisch aandoet. Zijn eerste bundel, *Bij mijzelf te rade* (*), bestaat uit natuurlijk en liefdesgedichten, waarvan er enkele treffend zijn van tederheid, broosheid bijna. Het is of hij bij zichzelf te rade is gegaan wat zijn kunstenaarschap inhield, welke mogelijkheden de taal hem als dichter te bieden had. Mede om de originele beeldspraak vind ik een van de mooiste gedichten uit die eerste bundel de *Nocturne voor N.:*

*'De milde meiregen vult
zonder haasten
de broze glasbuis
van de regenmeter
je koele hand rust
op mijn verbrande huid
als zachte druppels
regenen je woorden*

ze vergroten mijn dorst

*deze nacht
zal het regenen
en morgenochtend
meten wij nieuwe millimeters
in de regenmeter van ons geluk.'*

ZOWEL in de eerste als in de tweede bundel vinden we natuurlyriek, in de laatste verzameld in de afdeling *Prentbriefkaarten*:

*'Een meeuw vliegt laag
boven lui water.
Een verre kotter hakt
zeeën van tijd tot
een ketting van seconden.'*

Het zijn echter meer dan ansichtkaarten: naast het plaatje geeft De Zanger de indruk die het landschap op hem of op 'ons' maakt:

*'Onze gedachten staan
ver het water in
als de palen waar
mannen op lange benen
hun netten tussen spannen.'*

Daardoor zijn het zeer persoonlijke benaderingen geworden van wat de natuur aan prenten te bieden had, van het uiterste noorden (Denemarken, Noorwegen) tot het zonnige zuiden (Spanje en Portugal), maar ook in Barchem, de plaats waar de dichter, uit de Randstad afkomstig, sedert een vijftal jaren woont. Het is echter duidelijk, dat de dichter meer wil dan stemmingen onder woorden brengen, hij is ook moralist:

*'Onschuld
Dat heb ik niet gezien
daar heb ik nooit van gehoord
dat weet ik dus niet
zeggen wij
maar - goddank
hebben wij
een geweten.'*

MISSCHIEN is het wel juist dat geweten, dat hem drijft tot wat hij zelf graag ziet als het engagement. Er is, schrijft hij in de inleiding op een bundel door hem uit het Deens vertaalde poëzie, *Niet noodzakelijk met instemming*, in de jaren 1950 tot 1960 in Denemarken een levendige dis-

cussie geweest over de al dan niet bestaande noodzaak tot engagement in de poëzie. De Zanger is bijzonder gelukkig in de keuze van zijn titels: die bundel vertalingen bevat voor een groot deel geëngageerde poëzie. Nu kan men erover twisten wat men precies met dat engagement bedoelt. Ik versta eronder, dat de kunstenaar zich niet alleen met de maatschappij bezighoudt, maar ook op zijn wijze een bijdrage levert tot verandering van verbeterbare toestanden. In zoverre is echter De Zanger maar ten dele een geëngageerde kunstenaar: er zijn van hem *Geen daden maar woorden* te verwachten, schrijft hij, met een variant op een nogal vulgair voetballersliedje, in *Bij mijzelf te rade*: *'slechts woorden kan ik geven van geluk troost smart.'* Toch is het of hij zich in dat opzicht zelf tekort voelde schieten, want het is niet helemaal toevallig, dat zijn tweede bundel *Niet alleen maar ook* (*) heet; het is niet alleen het zelfonderzoek uit de eerste bundel, maar ook de *Naastenliefde* (de ondertitel van de grootste afdeling in dat laatste werk):

*'Angst voor ons eigen leven
noemen wij
naastenliefde.*

*Dat is
een laaiend vuur
een prachtig vuur
dat sterft in onze
grijpende handen*

*Verwonderd zien wij
de brandwonden.'*

Misschien heeft hij gelijk, maar in ieder geval verklaart zo'n gedicht voor mij duidelijk genoeg waarom De Zanger geen hemelbestormer is, waarom hij zozeer de betrekkelijkheid van het menselijk kunnen in het oog houdt, dat ik hem, ondanks zijn bezig-zijn met de wereld, geen geëngageerd kunstenaar zou willen noemen in de betekenis die ik hierboven aan dat woord gaf. Integendeel, want, geschokt door de vrijspraak van een oorlogsmisdadiger in Wenen, door de rassendiscriminatie in Amerika, door Sharpeville, door Alabama, door de Amerikaanse generaal in Vietnam, die *'heeft gezegd / dat hij zou vechten want dat is zijn beroep'*, uit hij met Kerstmis geen vlammend protest, maar doffe berusting:

*'De knallen die wij hier horen
zijn van het vuurwerk
wij trekken straks een fles open
en de gordijnen dicht
want er is weinig vrede op aarde
en mensen zien we maar liever niet'*

Ik vind eerlijk gezegd deze ogenschijnlijk zo geëngageerde gedichten de zwakste in De Zangers werk. Niettemin: engagement, ja, want De Zanger doet wat hij als leraar Nederlands natuurlijk niet laten kan: hij laat de taal in de eerste plaats communicatiemiddel zijn, hij legt het accent op de sociale functie van de poëzie. Ik kan de verleiding niet weerstaan hier voor de goede verstaander toch weer even de naam Staring in de herinnering te roepen, al zijn honderdvijftig jaar verschil oorzaak van heel wat wijzigingen van opvatting en techniek. Dichtkunst moet voor iedereen verstaanbaar zijn en dat zijn de gedichten van De Zanger dan ook alle. Ik geloof dat hij daardoor een wezenlijke bijdrage levert tot het overbruggen van de kloof die al te lang tussen de dichter en zijn publiek heeft gegaapt. En misschien bereikt hij daardoor wel iets van wat hem als ideaal voor ogen staat: *'een betere verstandhouding tussen de mensen, tussen volken en tussen rassen.'* Ook als ik hem in wezen misschien wat te weinig geëngageerd vind, loont het de moeite de mens Jan F. de Zanger uit zijn gedichten te leren kennen en daarin misschien iets te herkennen van uw medemensen en van uzelf.

R. DE LA RIE

*) Jan F. de Zanger; *Bij mijzelf te rade* (H. P. Leopolds Uitgeversmij. N.V., Den Haag; f 3,90)

*) Jan F. de Zanger; *Niet alleen maar ook* (idem; f 4,90)

Waarheen na de lagere school? Rekenschap

(4)

Onderwijzer en adviseur.

MEN kan zich afvragen of alles wat wij hiervoor hebben gezegd over de geschiktheidsbepaling (intelligentie, werkgedrag, rijpheid en gezinsinvloeden) niet beoordeeld kan worden door de onderwijzer van de lagere school. Hij kent het kind immers, weet hoe ver het gevorderd is in de verschillende vakken en kent de kwaliteit van zijn prestaties.

Het lagere-schooloordeel is inderdaad van grote waarde. Dit vindt ook erkenning in de mammoetwet, waarin aan de mening van het schoolhoofd een belangrijke plaats wordt ingeruimd. Er zijn echter argumenten die ervoor pleiten het oordeel van de onderwijzer aan te vullen met een peiling van het kind langs een andere weg, vooral in die gevallen waarin het gaat om de keuze tussen middelbaar onderwijs (H.A.V.O./V.W.O.) en U.L.O. (M.A.V.O.) of tussen U.L.O. (M.A.V.O.) en nijverheidsonderwijs. Van den Broek¹⁾ komt tot de volgende opsomming:

In de eerste plaats loopt het niveau van de verschillende lagere scholen uiteen. Een jaar verschil tussen twee scholen komt voor. De ervaringen in het beoordelen van de geschiktheid voor het vervolgonderwijs is voorts bij de diverse onderwijzers verschillend. Sommigen staan jaar in jaar uit voor de zesde klas, anderen incidenteel. De kans op beoordelingsfouten is bij de laatsten groter. Een ijverig kind wordt dan soms aangezien voor een intelligent kind, geheugen dus verward met inzicht.

In de derde plaats is de kennis van de onderwijzer van het kind subjectief, namelijk gekleurd door de persoonlijke relatie tussen deze onderwijzer en deze leerling.

In de praktijk is verder gebleken, dat de waarde van het lagere schooladvies voor de lagere klassen van het voortgezet onderwijs groot is, maar afneemt naarmate het kind verder komt bij het voortgezet onderwijs. Dan wordt namelijk steeds meer een beroep gedaan op het abstracte denken en logisch redeneren en spelen ijver en geheugen een minder belangrijke rol dan op de lagere school.

Tenslotte wordt het nijverheidsonderwijs nog te vaak gezien als een vergaarbak voor hen die nergens anders geschikt voor zijn. Een l.t.s., tuinbouwschool, grafische school, banketbakkersschool, huishoudschool e.d. stellen echter net zo goed eisen als het algemeen vormend onderwijs. Het gaat hier vooral om technische en praktische capaciteiten. Deze spelen op de lagere school amper een rol en de onderwijzer kan hier dan ook niet goed over oordelen. Men kan een jongen handig vinden, maar dit zegt weinig over zijn technisch inzicht, ruimtelijk voorstellingsvermogen, materiaalgevoel e.d. Voor deze kinderen (in '66 ging 40% van alle zesdeklassers naar het N.O.!) is een psychologisch onderzoek zeer nuttig.

De adviseur is niet een concurrent van de onderwijzer, maar iemand die vanuit zijn eigen deskundigheid meehelpt aan het vormen van een oordeel. Adviseur en onderwijzer vullen elkaar aan teneinde samen tot een zo betrouwbaar mogelijke uitspraak te komen.

Bovendien worden ouders met te hoge aspiraties door een gelijkkluidend advies van onderwijzer en adviseur nog eens extra met hun neus op de realiteit gedrukt.

Waarvoor kiezen ouders een te moeilijke school voor hun kind?

HOE komt het nu, dat ouders soms een verkeerde (en dat is meestal een te hoge) schoolkeuze doen voor hun zoon of dochter?

In de eerste plaats wordt de waarde van een middelbaar onderwijsdiploma veelal zwaar overschat en krijgen U.L.O. en L.T.S. te weinig waardering. 'Wat kan je nou met een ulo-diploma worden,' zegt men. 'Nu, dat valt erg mee. Er zijn verschillende publicaties die een overzicht geven van de talloze keuzemogelijkheden. Door de overwaardering van het middelbaar onderwijsdiploma willen ouders vaak de geringe kans van slagen van zoon of dochter nauwelijks onder ogen zien.

Overschatting van de capaciteiten van het kind is een misverstand dat tot een te hoge greep kan leiden. Piet doet het op school dan wel niet zo geweldig (en daar zijn dan allerlei verklaringen voor), maar 'je moet hem thuis eens zien!' Vaak wordt hier praktische redzaamheid of vlotheid in de omgang met anderen aangezien voor intellectuele kwaliteiten. Verreweg de meeste kinderen hebben echter een heel 'gewoon' verstand. Slechts ca. 7% beschikt over voldoende capaciteiten om middelbaar onderwijs te volgen.

Standsgedoele sprekt nogal eens een woordje mee als er een school moet worden gekozen. Een bankdirecteur kan zijn zoon toch niet naar zo'n gewone school als de ulo sturen! En wat zal de familie wel denken als Marietje naar de huishoudschool gaat, terwijl haar nichtjes op het lyceum zitten! Hier speelt ook de begrijpelijke wens mee, dat het kind de band met het eigen milieu zal bewaren. Maar deze sociale pressie mag toch nooit leiden tot roofoverval op het kind. Standsgedoele treft men ook aan bij de nouveaux riches. Men is dan opgeklommen tot een stand van een hoger intellectueel niveau. De kinderen moeten nu bewijzen dat het gezin in deze stand thuis hoort, door het diploma van een middelbare school te halen. 'Onze zoon moet minstens even ver maar liever verder komen dan wij zelf,' zeggen de ouders. Dat is alles goed en wel voor de zoon van een ongeschoolde arbeider, maar al moeilijker voor het kind van bijvoorbeeld een onderwijzer, een arts of een ingenieur. Bijzonder moeilijk hebben weinig begaafde jongens het, als vader en broers hoog op de intellectuele ladder zijn gestegen. Zij staan onder druk van een intellectuele concurrentiestrijd die bij voorbaat al is verloren.

Een verkeerde schoolkeuze kan ook een te lage keuze zijn. Dit komt veel minder voor. Men komt het wel tegen in gezinnen van ongeschoolde arbeiders. Het probleem is hier, dat een ulo of middelbare school buiten hun gezichtskring valt. Men vindt het een vanzelfsprekende zaak, dat het kind naar de fabriek gaat of hooguit een vakopleiding volgt. Dit is aan het veranderen. In de groep van de vaklieden bijvoorbeeld lag voor de oorlog de middelbare opleiding buiten de gezichtskring. Tegenwoordig gaat een vrij groot percentage van hun kinderen naar de h.b.s.

E. v. d. R.

¹⁾ Dr. P. van den Broek: 'De schoolpsycholoog.'

HET laatste nummer van de veertiende jaargang van *Rekenschap* opent met *Overpeinzingen van een humanist op de Boschtentoonstelling* door dr. A. Romein-Verschoor. Het is een luchtig geschreven en schijnbaar oppervlakkig artikelje met wat invallende gedachten, opgekomen tijdens een bezoek aan de tentoonstelling in Den Bosch. Een paar nogal zure maar zoeter wordende opmerkingen over het publiek (de massa's die er geweest moesten zijn) gaan over in scherpe en indringende observaties van de schilderijen, waarin het associatieve denken en de schrille droombeelden zo modern aandoen. Bij de opmerkingen over de erotiek van Bosch verliest het artikel alle luchtigheid en het wordt een staalkaart van de kennis, de diepzinnigheid en de nuchter kritische geest van mevr. Romein. Over de geloofswereld van Bosch en die van onze tijd worden kostelijke opmerkingen gemaakt.

Legt men dit artikel naast de korte beschouwing van Ter Braak – in de catalogus overgenomen – dan komt men de raadselachtige schilder wel iets nader.

Prof. L. van Gelder's artikel heet *Humanisering van opvoeding en onderwijs*. Hij wijst op het belang van de pedagogie bij het humanistisch vormingsonderwijs, de geestelijke verzorging en andere takken van het praktisch humanisme en is bevreesd dat er 'humanistische pedagogieken worden ontwikkeld, die niet meer up-to-date zijn. Het gevaar, dat er vanuit de humanistische levensovertuiging een eigen pedagogiek wordt afgeleid, waarbij de aard van het kind opgeofferd dreigt te worden aan deze visie' acht hij niet denkbeeldig. Het schone ideaal is voorbij, het bereikbare wordt de richtsnoer. Voor allen, die een vormende en opvoedende taak hebben, een artikel dat tot nadenken brengt.

Dr. H. A. Enno van Gelder woonde de Deutsche Soziologentag in Heidelberg bij, die geheel gewijd was aan de herdenking van het genie Max Weber. In 1964 was het honderd jaar geleden, dat hij geboren werd. Van Gelder zet de grote thema's uit zijn werk uiteen en vraagt zich af welke betekenis Webers gedachten voor de humanistische problematiek hebben. Zijn antwoord is bevestigend. Weber zelf heeft eens gezegd, dat een geleerde blij mag zijn als zijn wetenschappelijke visie of vondsten tien jaar geldig blijven, maar het valt steeds op, dat de inzichten van Weber op het sociologische terrein en van zijn evenknie Troeltsch, op theologisch terrein een langer leven zijn beschoren, ja zelfs nu pas volledig worden gekend en gewaardeerd. Het artikel is daarvan een welkome bevestiging.

P. Krug schreef in de rubriek *Actualiteiten* een beschouwing over *Hedendaags leiderschap en democratie* en P. Bordewijk schreef een indringend artikel over *Wilsvrijheid en determinisme*, naar aanleiding van een artikel van Prof. Droogleevers Fortuyn in *Tirade* en een stuk in *Rekenschap* van Prof. van Hattum.

Het nummer eindigt, als gewoonlijk, met de *Notities van een lezer*, door P. Spigt, die o.a. schrijft over 'The autocrat of the Breakfast table' van Oliver Wendell Holmes en de *Anti-mémoires* van Malraux. De rubriek ontwikkelt zich als een moderne en bescheiden pendant van Huet's beschouwingen in *De Gids*.

B.

Het graf is ons aller moeder. (Arabisch spreekwoord).

Fan Tsjih vroeg eens wat het grondbeginsel was van de goedheid en Kon Foe-tse antwoordde: 'Heb uw medemens lief.' En toen vroeg hij wat de diepste kennis was. De meester antwoordde: 'De mensen kennen.' (Confucius).

Studenten en het toneel of studententoneel?

IN Wageningen is van 5 tot en met 10 februari het achtste Stutofes (Studenten Toneel Festival) gehouden. De Wageningers, die zich al sinds 1928 onder de geestdriftige leiding van hun regisseur Adriaan Hooykaas zeer intens en doelbewust met toneel bezighielden zijn in 1961 tot het Stutofes gekomen. In wezen een opzet om tijdens een feestweek een soort wapenschouw te houden over het landelijk studententoneel. Helemaal naar wens ging het niet. De SNST (Stichting Nederland Studenten Toneel) werd enige jaren geleden opgericht als overkoepelend orgaan van het Nederlands studententoneel. Deze stichting, die is aangesloten bij het Nederlands Centrum van het Amateurtoneel, heeft het Stutofes onder haar auspiciën genomen. Binnen de studentenwereld levert het Stutofes stof tot strijd en bezinning. Bezinning op de waarde van de bemoeienis van studenten met toneel. Strijd tegen het louter op gezelligheid gerichte spelen van aangename stukjes ter voorbereiding van nog aangenamer bierdrinken en dansen op de sociëteit. In feite komt het er op neer, dat het metterdaad verouderde begrip studententoneel – dat wil zeggen toneel uitsluitend ten vermake, of tot lering en stichting van studenten – aan het verdwijnen is.

HET gaat er hoe langer hoe meer om of studenten, door zich met toneel bezig te houden, iets kunnen bijdragen, dat van essentieel belang is voor de dramatische kunst. En dat niet in de eerste plaats met artistieke pretenties. De studenten hebben zich al enige decennia geleden rekenschap gegeven van de waarde van hun bemoeienissen met de dramatische kunst. Toen werd het wel gezocht in de artistieke prestatie. Delft heeft in 1923 Herman Teirlincks *Spel van de Torenbestorming* als lustrumspel vertoond; Leiden in 1925 diens *A-Z-Spel*. Dat was al een duidelijk afwijken van de gebruikelijke universitaire lustrum-maskerades. Het spektakulairst is de verandering van standpunt gebleken in 1926 toen Utrecht maskerade en openluchtspel nadrukkelijk combineerde. De student C. J. Graadt van Roggen schreef het openluchtspel *Ichnaton-Horemheb*, dat Albert van Dalsum regisseerde. Er is toen een gedegen boekje verschenen, waarin verantwoording werd afgelegd van het ingenomen standpunt. Wie daar in bladert komt opmerkelijke uitspraken tegen. Voorzichtig wordt geconstateerd, dat de feestelijkheden, die zich om het 58ste lustrum groeperen, zich niet onderscheiden van de overeenkomstige reünisten-optochten, recepties, uit- en opvoeringen der diverse corpsgezelschappen, thé-dansants en bals. Het hoofdnummer maskerade en openluchtspel behoeft enige voorbereiding voor de toeschouwers. Wat de maskerades betreft lezen we, dat de personen niet *speelden*, maar dat zij de mensen *waren* wier schone namen zij droegen. 'Hun costuums, sieraden enz. waren geen tooneelbenodigdheden, waarvan een bepaald effect op het publiek werd vereischt, maar moesten van dezelfde materie en vorm zijn als de eens-gedragen kleeren en versierselen'. Dat werd te duur, hetgeen velen uitsloot van medewerking. Al eerder – in 1921 – heeft het Utrechts Studenten Corps zich beraden hoe tot vermindering der kosten en vermeerdering der geestelijke waarde kon worden gekomen. Bij de overwegingen valt één zin op: 'Het lustrum der studenten is voor jong-Nederland geworden het hoogtepunt van hun artistiek pogen en kunnen'. Utrecht streefde er in 1926 naar maskerade en spel één te doen zijn. De Utrechtenaren beoogden een band tussen burgerij en studenten met een artistieke daad.

HET Stutofes is nu al weer acht jaar op zoek naar mogelijkheden voor de student om met de middelen van het toneel zijn plaats binnen de maatschappij, de gemeenschap te bepalen. Om met die middelen zijn houding in de tijd vorm te geven. Daarbij toetsen zij die middelen op vrijpostige, soms overmoedige, soms volstrekt machteloze wijze. Dat is hun aandeel in het avant-gardistische, het experimentele toneel. Dit

jaar heeft het Stutofes zich bewuster dan tot nu toe, gericht op introductie van jonge Nederlandse toneelschrijvers. Wellicht op grond van het feit, dat op het Stutofes '67 werk van Lodewijk de Boer en Kees Holierhoek met succes ten doop is gehouden. Dit jaar zijn er bitter weinig Nederlandse zoden aan de dijk gezet, hetgeen stellig te wijten is aan het feit, dat – in tegenstelling tot werk van buitenlandse auteurs – de Nederlandse bijdragen niet waren geselecteerd. Er verschenen erbarmelijke probeersels, maar ook pogingen, die juist door de mogelijkheid een werkstuk te zien vertonen, leerzaam voor de auteur zullen zijn geweest. Daartoe behoort Alain Teisters eerste *Het bezoek van mevrouw Mirabeau of de kamerheer en de droomduiding*, gepresenteerd door de Utrechtsche Studenten Tooneel Vereniging (verraadt de spelling een al te grote verbondenheid aan een vastgeroeste traditie?). De Wageningse Studenten Toneel Vereniging heeft een gedachtenflits van de beeldhouwer-criticus Marius van Beek, gevat in een meer dan onbeholpen tekst van een aantal anoniemi, met veel uiterlijk spektakel, dat een proeve van 'totaal-theater' wilde zijn, op de planken gebracht. De jury – bestaande uit drs. W. Hogendoorn, Krijn ter Braak en B. Stroman – heeft deze voorstelling een prijs waard gekeurd. Niet omdat een Nederlands stuk van enige kwaliteit zou zijn ontdekt, maar omdat hier een proeve van 'studententoneel' aanwezig was. In die zin, dat de uitvoerenden uitbundig in de weer waren met de toepassing van de uitdrukkingsmiddelen van het toneel. En omdat er een poging was aangedurfd om uit een ander gebied der kunsten, namelijk de plastische kunst, materiaal te verwerven voor een toneelmanifestatie. De auteurs laten – niet alleen in Nederland – te zeer verstek gaan bij het verwerken van actuele stof.

WAT verheugender was, is het feit, dat de beste prestaties blijken gaven van de bekommernis van jonge mensen met de problemen van de tijd waarin zij leven. Het is niet geheel juist, zoals in de pers is gedaan, te constateren, dat het 'studententoneel' meer en meer de politieke kant zou opgaan. Wel, dat studenten worstelen met de begrippen macht, vrijheid, collectiviteit, individu, onmacht. Dat zij hun betrokkenheid bij die problemen met toneelmiddelen willen uiten. Vandaar dat Wilbert Bank met het Elisabethaanse stuk *De hertogin van Malfi* van John Webster (?-1634), gespeeld door AVSTV Kothurne uit Amsterdam, het probleem van de gevestigde orde en de individuele vrijheid verbeeldde wilde. Tegelijkertijd een goeddeels geslaagde poging doende om het zozeer auditief ingestelde Elisabethaanse toneel te 'vertalen' in visuele beelden. De zeventiende eeuwers konden nog luisteren;

de twintigste eeuwers minder, zij kijken, zij zijn visueel ingesteld.

Met het Groningse Vestzaktheater 'Het Koets-huis' heeft Wilbert Bank een gooi gedaan naar het documentaire theater door een collage samen te stellen *Cha 'o Ahn. De sprookjes van Vietnam*. Geen bepaling van een standpunt, maar het bewustmaken van onze machteloosheid in een strijd tussen twee tegengestelde machten. Voor beide voorstellingen is hem een prijs toegekend.

BAM uit Wageningen heeft Vietnam (al werd de naam niet genoemd) als uitgangspunt gekozen voor het stuk *Oorlog...* van de Zweed Staa-fan Rose. De auteur wil de zaal een keuze afdwingen. Regisseur Wim Kouwenhoven heeft de zaal die mogelijkheid tot kiezen onthouden. Hij ging er van uit, dat een emotionele keuze, verwekt door een 'toneeloorlog', waardeloos is voor de werkelijkheid van de oorlog. Terecht, maar met miskennis van de waarde van een schokkende, zij het nog zo illusoire keuze in de schouwburg. Op zijn minst kan het publiek tot nadenken worden gebracht.

Het Oekumenisch Studenten Toneel heeft onder auspiciën van de ASTU te Utrecht onder regie van de Vlaming Tone Brulin *Loemoemba, Une Saison au Congo* gespeeld van Aimé Césaire, een neger-auteur van Martinique. Hier stond het probleem van de vrijheid centraal. Een voortreffelijke voorstelling, die om haar homogene kwaliteit en om de keuze van het stuk een prijs heeft verworven.

Het Stutofes toont bij alle nog aanwezige gebreken – die de besten onder de studenten terdege kennen – dat het mogelijk kan zijn, juist door het verdwijnen van het 'studententoneel', om met studenten die zich leden weten van de gemeenschap, nieuwe mogelijkheden te vinden en daarmee de waarde van het toneel voor onze tijd te bevestigen.

B. STROMAN

Eet die krant...

Omdat er steeds meer mensen op aarde verschijnen doen de geleerden hun best nieuwe levensmiddelen te vinden voor het vee, want de granen zullen hoe langer hoe meer nodig zijn voor ons. Aan de Pennsylvania State University hebben ze dezer dagen zes varzen niet alleen gevoed met maïsmeel, maar daaraan per dag 11 ons gemalen kranten en tijdschriften, gemengd met melassestroop, toegevoegd. Het is de zes runderen uitstekend bekommen. (De Journalist)

Filmkeuring

Het gebeurt herhaaldelijk dat een film ons verast door wat er *niet* volgt op een min of meer spannende scène: er is dan door de centrale commissie voor de filmkeuring geknapt. In het algemeen was er in zo'n geval te veel bloot of te veel geweld. In 1966 werden er 19 films verboden en in andere werden 65 coupures aangebracht. Soms moet ook de titel worden veranderd: de film van Doris Day 'Move over darling' mocht aanvankelijk niet in circulatie worden gebracht onder de naam: 'Manlief, schuif een endje op.' Overigens knippen importeurs zelf ook vaak. Als men in het rapport leest welke sadistische geweldplegingen worden gefilmd kan men er echter ook wel eens vrede mee hebben dat die niet worden vertoond. Er wordt toch al veel meer geweld dan sex ge-duld.

Ik denk er ZO over

Logica en Religie

WANNEER we nadenken over allerlei zaken en willen beoordelen of we hier juist over denken, dus of onze gedachten het wezen der dingen juist weergeven, kunnen we dit doen op twee principieel verschillende wijzen, nl. enerzijds door de gedachten te toetsen aan het denken zelf, en anderzijds door ze te toetsen aan de ervaring. Men spreekt van 'logisch' denken wanneer een gedachte de toets van het denken zelf goed doorstaat. Het is echter zeer goed mogelijk dat een op zichzelf logische gedachtegang de toets van de ervaring niet kan doorstaan. In zo'n geval zullen we ons moeten afvragen of de ervaring ons bedriegt, dan wel of de toegepaste logica hier onbruikbaar is.

Een van de eerste wijsgeren die een fundamentele poging deed om gedachten aan het denken zelf te toetsen, was de griekse wijsgeer Aristoteles. Het systeem dat hij toepaste zullen we de 'klassieke logica' noemen. Het belangrijkste axioma van deze logica zegt dat een ding gelijk is aan zichzelf. Voor de wiskunde luidt dit axioma: $1 = 1$, waarbij het 'ding' geabstraheerd is tot 'eenheid' en daarmee de beschouwing losgemaakt van de ervaring. Daarom kan de wiskunde als abstract gedachtenbouwwerk gelden, zonder dat dit het geval behoeft te zijn met een overeenkomstige gedachtegang omtrent een ervaringsfeit.

De klassieke logica gaat dus eigenlijk uit van het 'zijn' der dingen. De natuurwetenschappelijke ervaring leert ons evenwel dat geen enkel ding ooit gelijk is aan zichzelf. Hoogstens kan men stellen dat een ding gedurende een zekere, soms zeer kleine (differentiaal- en integraal rekening!) tijd blijft zoals het is.

Enkele generaties vóór Aristoteles leefde de eveneens griekse filosoof Herakleitos, die tot de conclusie kwam dat alles in wording is, zoals zijn uitspraak 'alles stroomt' getuigt. Hij zag de werkelijkheid als een eenheid of spanning van tegenstellingen. Maar pas ruim 2000 jaar later ontwikkelde de duitse filosoof Hegel een logische denkwijze waarin hij de 'wording' centraal stelde. Zonder dat het noodzakelijk is de filosofie van Hegel als zodanig te accepteren, kunnen we constateren dat de logica van Hegel vooral voor de filosofie zeer bruikbaar is en zeer vaak bewust of onbewust door moderne filosofen wordt toegepast. Deze logica zullen we de 'dialectische logica' noemen. Vooral om een wordingsproces te begrijpen en er bewust aan mee te doen is de dialectische logica onmisbaar. Daarom is deze logica een basis voor 'scheppend denken' in tegenstelling tot de klassieke logica die vooral een basis is voor 'beschouwend denken'.

DE meeste natuurwetenschappelijke onderzoekers die de dialectische logica niet kennen of de waarde er van niet herkennen, menen dat de religie een mysterie betreft waarvan we de wezenlijke diepten met ons denken niet kunnen benaderen. Voor de methode van de klassieke logica is dit inderdaad zo omdat deze in het algemeen slechts geldt voor grove benaderingen en trage veranderingen van grote veelheden. De klassiek denkende mens heeft dan ook vooral belangstelling voor het geschapene en weet meestal geen raad met de oorzakelijke achtergronden hiervan.

De religie betreft evenwel eerder het scheppend principe en de schepping, dan het geschapene. Zij die de dialectische logica bewust of intuïtief toepassen kunnen tot de kern van de religie doordringen. Zij kunnen dan tot de conclusie komen dat God niet dood is maar leeft omdat de schepping nog steeds doorgaat en er hierbij een min of meer duidelijk plan is te onderkennen. Maar zelfs als men geen plan kan ontdekken bij de schepping, heeft het geen zin te zeggen dat God als schepper dood is, zolang het scheppend principe in onszelf voortdurend actief werkzaam is. Hoogstens kan men dan concluderen dat God zich niet kenbaar maakt. Hoe we ook over het al of niet bestaan van God denken, we kunnen niet zonder gevaar ontkennen dat we met ons denkvermogen deel hebben aan de schepping. We zullen goed moeten beseffen hoe onze denkhouding behoort te zijn jegens datgene wat we in het heden of in de toekomst beleven of wensen te beleven. Alleen daarmee kan een basis gelegd worden voor een harmonisch contact met de kosmische werkelijkheid. Vooral met drie functies van ons denkvermogen, nl. concentreren, mediteren en bidden, zijn we in staat scheppend te denken. Met concentratie richten we ons, liefst van uit een volledig naar lichaam en geest ontspannen levenshouding, op een bepaald onderwerp. Met meditatie doordenken we dit onderwerp tot in alle mogelijkheden van 'zijn' en 'niet-zijn'. En met het gebed koppelen we onze persoonlijke wensen aan de universele, zich voortdurend veranderende harmonie. Met zulk een duidelijk religieuze denkhouding voorkomen we dat onze persoonlijke wil zich concentreert op gebeurtenissen die voor de natuurlijke gang van zaken onmogelijk of nog niet mogelijk zijn. Naarmate we ons meer concentreren op veranderingen van reeds bestaande concrete feiten, dus van die feiten die de $(1 = 1)$ -toestand al tot op zekere hoogte hebben bereikt, zal het scheppend denken meer bijgestaan moeten worden door het beschouwend denken. We zullen dan moeten beginnen met een analyse van de bestaande situatie. In het algemeen is zowel scheppend als beschouwend denken nodig om tot een volwaardige menselijke beleving te komen. Elk van deze denkvormen is hiertoe op zichzelf ontoereikend. Beide denkvormen zijn elkaars tegengelen en hebben elkaar nodig. De mens zelf is er de synthese van.

B. COOL

Reactie in naam van de waarheid

(Vervolg van pag. 1)

door de stroom van ingezonden stukken, die er het gevolg van was. Slechts twee daarvan (uit de Volkskrant van 9 februari) willen wij onder de aandacht brengen. Het eerste is reactionair. Men leest er in: 'Waarheid is onveranderlijk. Waarheid die zich aanpast aan tijden waarin ze niet erkend wordt is geen waarheid. Met waarheid valt niet te schipperen.' Deze inzendingster is het geheel eens met Confrontatie.

Daartegenover staat evenwel een stuk van iemand, die het opneemt voor pater Mulders,

de bisschoppen en de gesmade katechismus en zich keert tegen de reactionairen van de genoemde groep. En hij zegt dan ironisch: 'Confrontatie maakt al een tijd reclame voor het artikel zekerheid. Daarbij wordt gebruik gemaakt van het vertrouwde handelsmerk 'dogma'. Het is natuurlijk heerlijk, om overal zeker van te zijn, vooral als het gaat om die enorm belangrijke zaken als erfzonde, hemel en vooral niet te vergeten de manier waarop Christus precies geboren is. Per slot van rekening kun je zonder die wetenschap geen goed christelijk leven leiden. En als de markt voor je artikel onder intellectuelen niet zo groot blijkt te zijn, kun je je altijd nog wenden tot het gewone volk.'

Het Humanistisch Verbond

roept ten behoeve van zijn
radio- en televisie-uitzendingen
sollicitanten op voor de functie
van

producer

Gegadigden moeten bereid zijn
de regisseurscursus van de N.T.S.
te volgen.

Leeftijd tot 35 jaar. Humanistische
gezindheid.

Datum van indiensttreding 1 juli 1968.

Sollicitaties vóór 30 maart te
richten aan de directeur van het
Humanistisch Verbond,
Oudegracht 152 / Postbus 114
te Utrecht.

Radiolezingen

Radio (Hilv. II)

Zondag 17 maart 9.45-10.00 uur: J. de Leede:
'Wat doen we eigenlijk met geld?'

Zondag 24 maart 9.45-10.00 uur: J. P. van
Praag: 'Knapperds en kneusjes'.

Zondag 31 maart 9.45-10.00 uur: P. A. Pols:
'Dienstweigere'.

Televisieuitzending (Ned. I)

Maandag 25 maart 22.15-22.30 uur: R. O.
Battes: 'Steunfonds Praktisch Humanisme'.

Een programma, gewijd aan het praktische werk
van het Humanistisch Verbond.

Dit is het inderdaad: reactionairen hopen het artikel 'zekerheid' aan de man te brengen om de weg naar een onzekere toekomst te versperren. Die weg moet evenwel bewandeld worden, omdat de huidige situatie onhoudbaar is geworden. De term 'waarheid' is een voorwendsel voor hen die alles bij het oude willen laten, wat niet kan. Want dit oude is volkomen ondermijnd. Hervormers zullen daarom eerder een beroep doen op een zich immer ontwikkelende ervaring, op de rede, de eisen van het menselijk welzijn en het verlangen, leed en verdriet te verminderen. En zij verwijzen de 'onveranderlijke waarheid' naar het rijk der ficties.

CONSTANDSE

UITDAGING EN ANTWOORD...

uitdaging

Onze aarde is geen paradijs.
Vietnam, India, Zuid-Afrika, Griekenland.
Anders gezegd: Oorlog, honger, rassenstrijd, binnenlandse moeilijkheden.

Onze aarde behoeft geen hel te worden.
Op de terreinen van wetenschap, kunst en techniek
levert de mens grootse prestaties.

De vraag is:
vanuit welke geest benaderen wij Mens en Wereld?
Onverschillig, louter op afbraak of eigenbelang gericht,
dan wel creatief en in verantwoordelijkheid voor eigen leven
en dat van de ander?

antwoord

Humanisme is een antwoord op de uitdaging van deze tijd.
Het roept de mens op tot redelijkheid in denken en doen,
verantwoordelijkheid voor de ander,
gerechtigheid in de samenleving.

Het Humanistisch Verbond staat op de bres voor de menselijke waardigheid.
Door middel van publikaties, radio- en televisieuitzendingen, bezinnings- en
scholingswerk, geestelijke vorming en geestelijke verzorging.

Een moeilijke taak, die meer mensen en meer geld vraagt.

Het steunfonds vraagt vrijwillige bijdragen voor het werk van verzorging en
vorming.
Stort uw bijdrage op giro 61 68.

**GIRO
6168**

t.n.v.

Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme—Amersfoort